

**THE IMPORTANCE OF AXIOLOGICAL APPROACH IN FORMING LEADERSHIP
COMPETENCE IN STUDENTS**

Asatova Dildora Aslamovna

Annotation

This article presents ideas about the importance and role of the axiological approach in the formation of leadership competence in students.

Keywords: personal and professional socialization, axiological approach, pedagogical activity, pedagogical values.

**ТАЛАБАЛАРДА РАЎБАРЛИК КОМПЕТЕНТЛИГИНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА
АКСИОЛОГИК ЁНДАШУВНИНГ АҲАМИЯТИ**

Асатова Дилдора Асламовна

Аннотатция: ушбу мақолада талабаларда раҳбарлик компетентлигини шакллантиришда аксиологик ёндашувнинг аҳамияти ва ўрни хусусидаги фикрлар келтирилганю

Калит сўзлар: шахсий ва касбий ижтимоийлаштириш, аксиологик ёндашув, педагогик фаолият, педагогик қадрият.

КИРИШ

Педагогика олий таълим муассасалари талабаларини шахсий ва касбий ижтимоийлаштиришда аксиологик ёндашувнинг ўрни педагогик касбига доир қадриятларни юзага чиқаришда ва педагогик маданиятга киришиш жараёни сифатида талабалар томонидан мазкур қадриятларнинг интериоризациясида намоён бўлади. В.А.Сластёниннинг фикрига кўра, “Педагогик фаолиятга доир қадриятларнинг интериоризацияси бўлажак ўқитувчиларнинг касбий маданиятига тамал тошини қўяди”. Ўқитувчининг онгида мустаҳкамланган педагогик қадриятлар унинг шахслараро мулоқотида, ижодий фаолиятида, бола шахсининг ривожланишида, касбий ҳамкорликда, маънавий қадриятлар алмашинувидаги касбий йўналишлари тизимини ҳосил қилади. Олимлар томонидан педагогик қадриятларнинг икки жиҳати алоҳида тадқиқ этилган:

- ўқитувчига унинг моддий ва маънавий эҳтиёжларини қондиришига имкон берувчи ва ижтимоий аҳамиятли инсонпарвар мақсадларга эришишга қаратилган унинг ижтимоий ва касбий фаоллигида йўл кўрсатувчи белги бўлиб хизмат қиладиган ўзига хос жиҳатлар;
- педагогик фаолиятни тартибга солувчи меъёрлар ва таълим ҳамда педагогик фаолият соҳасидаги вужудга келадиган ижтимоий дунёқараш орасида восита ва боғловчи бўгин бўлиб келувчи билиш-фаолият тизими. Педагогик фаолиятнинг аксиологик характери унинг

инсонпарварлик мазмунида акс этади. Ўз навбатида, педагогик кадриятлар – бу педагогик фаолиятнинг шундай ўзига хослигики, улар нафақат педагогик эҳтиёжларни қондиришга имкон беради, балки унинг ижтимоий ва касбий фаоллигини мўлжалга олишга хизмат қилади.

АСОСИЙ ҚИСМ

Педагогик кадриятлар ҳаётда ўз-ўзидан тасдиғини топмайди. Улар жамиятдаги ижтимоий, сиёсий, иқтисодий алоқаларга боғлиқ. Ана шу жиҳатни ҳисобга олиб, З.И.Равкин педагогик кадриятларни қуйидагича тасниф этади:

1) ижтимоий-сиёсий кадриятлар: таълимнинг ҳамма учун очиқлиги ва бепуллиги, миллатидан қатъи назар, барча фуқароларнинг билим олишдаги тенг ҳуқуқлилиги, ўқувчиларни ва оналарнинг таълим муассасасини танлаш эркинлиги;

2) интеллектуал кадриятлар: билишга эҳтиёж, билишга қизиқиш ва фаоллик, ўқувчиларнинг ижодий фаолияти, фикрнинг гўзаллиги ва сўз билиш фаолияти воситаси сифатида;

3) ахлоқий кадриятлар: ўқувчининг бурч ва шахсий мажбуриятлари, унинг педагогик жараённинг субъекти бўлиш ҳуқуқи, билимларни эгаллашдаги ахлоқий рағбатлар ва мотивлар, ватанпарварлик ва фуқаролик, меҳнат ва бошқа кишиларнинг меҳнатини ҳурмат қилиш;

4) касбий-педагогик фаолиятга доир кадриятлар: ўқитувчи-тарбиячини меҳнат қилишга чорлаш, танлаган касбига масъулият билан ёндашув, педагогнинг маҳорати, унинг изланишли-тадқиқотчилик, инновацион фаолияти, коммуникатив қобилияти, ўқувчилар билан мулоқотдаги ижобийлик, педагогик маҳорат. В.А.Сластенин эса, касбий йўналганлик тизимида асосланган ҳолда, педагогик кадриятларни қуйидагича тасниф этади:

1) мақсадли кадриятлар: шахсий Мен ва касбий Мен йиғиндисидagi бўлғуси ўқитувчининг шахсий концепцияси;

2) воситали кадриятлар: педагогик мулоқот, техника ва технология, мониторинг, инноватика, интуиция тизими;

3) муносабатли кадриятлар: педагогик жараён иштирокчиларининг муносабати, касбий-педагогик фаолиятга муносабат;

4) сифат кадриятлари: шахснинг хулқ-атвор, фаолиятга доир хилма-хил сифатлари.

5) билишга оид кадриятлар.

Ўзбекистонда таълимий кадриятлар соҳасида тадқиқот олиб бораётган олим Ш.Қ.Мардонов таълимий кадриятларнинг ўзига хослигига кўра, бир неча гуруҳга тасниф этади: 1) глобал концептуал кадриятлар; 2) аниқ таълимий кадриятлар; 3) таълимнинг индивидуал-шахсий характердаги кадриятлари; 4) инновацион педагогик технологиялар – умумбашарий (глобал)-концептуал таълимий кадриятлар; 5) шахсни шакллантириш; 6) таълимнинг демократик ва гуманитар йўналганлиги; 7) инсонпарварлик, шахс дунёқарашини шакллантириш. Шунинг алоҳида таъкидлаб ўтиш керакки, маданий-инсонпарварлик ёндашув асосида талабаларни шахсий ва касбий ижтимоийлаштиришда ижтимоий-педагогик ва шахсий-педагогик кадриятлар муҳим ўрин тутди. Ижтимоий-педагогик кадриятлар турли ижтимоий тизимларда

иш олиб борувчи ва ижтимоий онгда намоён бўлувчи қадриятларнинг тавсифи ва мазмунини акс эттиради. Бу таълим соҳасидаги жамият фаолиятини тартибга солувчи ғоялар, тушунчалар, меъёрлар, қоидалар, анъаналар мажмуидир. Шахсий-педагогик қадриятлар ижтимоий-психологик таълим сифатида юзага чиқиб, уларда ўқитувчи шахсининг мақсадлари, мотивлари, идеаллари ва бошқа дунёқарашга оид хусусиятлари акс этади. Бу хусусиятлар мажмуи унинг қадриятлар йўналиши тизимини ташкил этади. Қадриятлар йўналиши сифатидаги аксиологик “Мен” нафақат когнитив(билишга доир) таркибий қисмларни, балки инсоннинг ички йўналганлигида муҳим ўрин тутувчи ҳиссийродавий таркибий қисмларни ҳам ўз ичига олади. Унда ҳам ижтимоийпедагогик, ҳам педагогик қадриятларнинг индивидуал-шахсий тизимига асос бўлиб хизмат қилувчи касбий-жамоавий қадриятлар ўрин олган. Педагогик қадриятларнинг индивидуал-шахсий тизими қуйидагиларни ўз ичига олади: - шахснинг ҳам жамиятда, ҳам касбий муҳитдаги ўзини намоён этиши билан боғлиқ қадриятлар (педагог меҳнатининг ижтимоий аҳамиятлилиги, педагог фаолиятининг нуфузи, касбнинг яқин шахсий доирадагилар томонидан тан олинishi ва б.); - мулоқотга бўлган эҳтиёжларни қондирувчи ва унинг доирасини кенгайтирувчи қадриятлар (болалар, ҳамкасблар, мансабдор шахслар билан мулоқот, болаларга бўлган меҳр ва ғамхўрлик, маънавий қадриятлар алмашинуви ва б.); - шахснинг ижодий индивидуаллигини ривожлантиришга қаратилган қадриятлар (касбий-ижодий қобилиятларни ривожлантириш имкониятлари, жаҳон маданиятига қўшилиш, сеvimли машғулот билан шуғулланиш, доимий камолотга интилиб бориш ва б.); - ўзини ишга сафарбар этишга имкон берувчи қадриятлар (педагог меҳнатининг ижодий характери, педагогик касбининг ҳиссиётга бойлиги ва мароқлилиги, ижтимоий ҳимояга муҳтож болаларга ёрдам бера олиш имконияти ва б.); 61 - прагматик (амалий) эҳтиёжларни қондиришга имконият берувчи қадриятлар (давлат томонидан кафолатланган иш, иш ҳақи, таътил, хизмат поғонасининг ошиб бориши ва бошқаларга эришиш). Юқорида келтирилган педагогик қадриятлар ижтимоий ва касбий таркибий қисмларни ўз ичига оладиган, предметли мазмунига кўра фарқ қилувчи шахсий ва воситали кўринишларга ажралади. Шахсий қадриятлар – бу педагог меҳнатининг ижодий характери, нуфузлилик, ижтимоий аҳамиятлилик, давлат олдидаги масъулият, ўз-ўзини намоён қилиш имконияти, болаларга меҳр ва ғамхўрликни ўз ичига олувчи мақсадли қадриятлардир. Бу турга хос қадриятлар ўқитувчи, таълим олувчиларнинг ривожланиши учун асос бўлиб хизмат қилади. Мақсадли қадриятлар бошқа педагогик қадриятлар тизимида ҳал қилувчи аксиологик функциялар сифатида намоён бўлади, чунки унинг мақсадида ўқитувчи фаолиятининг асосий мазмун-моҳияти акс эттирилган. Педагог педагогик фаолият мақсадларини амалга ошириш йўллари қидирар экан, ўзини ва ўзгаларни ривожлантириш йўлидаги ўз касбий стратегиясини танлаб олади. Бинобарин, мақсадли қадриятлар давлатнинг таълим сиёсатини ва педагогика илмининг ривожланиш даражасини акс эттиради. Бу қадриятлар субъектлашган ҳолда педагогик фаолиятнинг аҳамиятли омилларига айланади ва воситали қадриятларга таъсир кўрсатади. Улар назария, методология, педагогик технологияларни эгаллаш натижасида шаклланиб, педагогнинг касбий

таълими асосини ташкил этади. Шахс учун зарурий қадриятлар қўйидаги мақсадли қадриятларни ўзида акс эттиради: ўқитувчи меҳнатининг ижодий ва серқирралилик тавсифи, унинг нуфузи ва аҳамиятлилиги, жамият олидаги юксак маъсулият, ўзини намоён қилиш, болаларга меҳр ва бошқалар. Бундай қадриятлар таълим олувчи ва таълим берувчи шахсининг, талабалар жамоаси ва педагогик жамоанинг ривожланиши билан боғлиқ педагогик фаолиятда ўз ифодасини топади. 62 Воситали қадриятлар мақсадли қадриятларга эришишда восита бўлиб хизмат қилади (меҳнат натижаларининг жамиятда тан олинishi, шахсининг қизиқишлари ва қобилиятларини педагогик фаолият тавсифига мувофиқлиги, касбий ўсиш ва б.). Шунингдек, педагогик фаолиятга доир қадриятлар педагог нуқтаи назарини ҳам белгилаб беради.

ХУЛОСА

Педагогнинг нуқтаи назари – бу унинг фаоллигининг манбаи ҳисобланган оламга, педагогик воқелик, педагогик фаолият ва хусусий ҳолатларга иродавий ва ҳиссий-баҳоловчи муносабати. Бу бир томондан, жамиятнинг унга қўядиган ва тақдим қиладиган талаблари, умидлари, имкониятлари билан аниқланади. Бошқа томондан эса, унинг доирасида ички, шахсий фаоллик манбалар - майллар, кечинмалар, фаолият мотив ва мақсадлари, қадриятлар тизими, дунёқараш, идеаллар амал қилади. Педагогнинг нуқтаи назарида унинг шахси, ижтимоий йўналиши тавсифи, фуқаролик хулқ-атвори ва фаолияти намоён бўлади. Педагогнинг ижтимоий нуқтаи назари умумтаълим мактаби чоғларидаёқ, қарашлар, қадриятлар тизими тарзида шаклланиб, ривожланиб боради. Уларнинг асосида касбий тайёргарлик жараёнида педагогик касбига, педагогик фаолиятнинг мақсад ва воситаларига нисбатан қадриятли муносабат таркиб топади. Педагогик фаолиятга нисбатан қадриятли муносабат, кенг маънода ўқитувчи шахсининг негизини ташкил этувчи йўналганликни ифодалайди. Педагогнинг ижтимоий нуқтаи назари кўп жиҳатдан унинг касбий қарашини ҳам белгилаб беради. Бироқ, бу ерда ҳеч қандай тўғридан-тўғри боғлиқлик йўқ, чунки тарбия доим шахсга кўрсатиладиган ўзаро таъсирлардан ҳосил бўлади. Педагогнинг касбий нуқтаи назарини танланишида кўплаб омиллар таъсир кўрсатади. Аммо улар орасида ҳал қилувчи ролни касбга доир меъёрлар, шахсининг индивидуал-типологик хусусиятлари, темперамент ва характери эгаллайди.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Муслимов Н.А., Уразова М.Б. Проективная деятельность будущего учителя. Учеб.пособие. – Т.: GrandPaper, 2011. – 92 с.
2. Йулдошев Ж.Г., Усмонов С.А. Педагогик технология асослари. – Т.: 2011.
3. Педагогические технологии. Учебное пособие. Т.П.Сальникова – М.:ТЦ Сфера, 2005.
4. Ходжаев Б., Уразова М. Умумий педагогика. – Т.: ТДПУ, 2015.
5. Neil Selwyn. Education and Technology: Key Issues and Debates. – Continuum, Australia, 2011.
6. Terhart E. Teacher education in Germany. – Bucharest : UNESCO-CEPES, 2003.

Қўшимча адабиётлар:

1. Взятых В.Ф. Методология проектирования в инновационном образовании // Инновационное образование и инженерное творчество. - М., 1995.
2. Воронцов С.Г. Школа должна учить, мыслить, проектировать, исследовать: Управленческий аспект (Страницы, написанные консультантом по управлению и директором школы) – М.: “5 за знания”, 2006.
3. Громыко Ю. В. Понятие и проект в теории развивающего образования В. В. Давыдова // Изд-в. Рос. акад. образования.- 2000.- № 2.- С. 36-43.- (Филос.- психол. основы теории В. В. Давыдова).
4. Гузев В. В. “Метод проектов” как частный случай интегративной технологии обучения. // Директор школы, № 6, 1995.